

URTX

GESTIONAR LA DESTRUCCIÓ:
ISIDRE PUIG BOADA COM A ARQUITECTE DIOCESÀ A L'URGELL

Maria Garganté Llanes

GESTIONAR LA DESTRUCCIÓ: ISIDRE PUIG BOADA COM A ARQUITECTE DIOCESÀ A L'URGELL

Abstract

El artículo analiza las obras de restauración y reconstrucción de iglesias que Isidre Puig Boada realizó en la comarca histórica de L'Urgell como arquitecto responsable de las obras de los obispados de Solsona y de L'Urgell, cargos que ocupó sucesivamente. Por un lado, presentamos los informes que realiza para la reparación de las iglesias que habían sufrido desperfectos de mayor o menor consideración durante la Guerra Civil, y por otra parte, centramos nuestra atención en dos de sus proyectos de nueva planta, como serían la iglesia parroquial de Mollerussa y la de La Guàrdia de Tornabous.

The article analyses the restoration and rebuilding work that Isidre Puig Boada carried out in the historical County of Urgell while he was the architect in charge of works in the bishoprics first of Solsona and then Urgell. On one hand, we present his reports for the repair of the churches that had suffered a greater or lesser degree of damage during the Spanish Civil War. On the other hand, attention is paid to his projects for new building, including the parish churches of Mollerussa and La Guàrdia de Tornabous.

Paraules clau

Arquitectura religiosa, església, restauració, reconstrucció, Guerra Civil.

Isidre Puig Boada i l'arquitectura religiosa del primer franquisme¹

L'arquitecte Isidre Puig i Boada (Barcelona, 1891-1987) passarà a la història com a deïxeble i col·laborador de Gaudí —juntament amb Lluís Bonet i Garí i Francesc Quintana realitzà la façana de la Passió del temple de la Sagrada Família— i al que dedicà alguns estudis de la seva obra com *El temple de la Sagrada Família* (1929, força reeditat), *L'església de la Colònia Güell* (1976) i *El pensament de Gaudí* (1981). Però també fou un dels arquitectes que, a part de la seva obra d'arquitectura civil —sobretot amb residències particulars a Barcelona o a Blanes—, participà més activament en la reconstrucció i renovació de l'arquitectura religiosa després de la desfeta de la Guerra Civil.

Una de les iniciatives més importants que es van dur a terme per tal de recollir i debatre criteris amb vista a les tasques de reconstrucció del patrimoni eclesiàstic destruït o malmès durant la Guerra Civil va ser la *Exposició Internacional de Arte Sacro* realitzada entre maig i juliol de 1939 a Vitòria, les repercussions de la qual van ser importants, tot i que malgrat l'esforç per unificar i desenvolupar idees, el procés de reconstrucció no seguiria el camí esperat, a causa principalment de la manca de planificació, a la pressa per reconstruir i el poc interès per fer una arquitectura religiosa veritablement

adequada a la societat contemporània. D'altra banda, hi havia una idea massa interioritzada per restituir l'aspecte anterior dels edificis. Sobretot a la zona de Ponent, la reconstrucció va ser impulsada pel programa de l'organisme oficial de l'institut de *Regiones Devastadas*.²

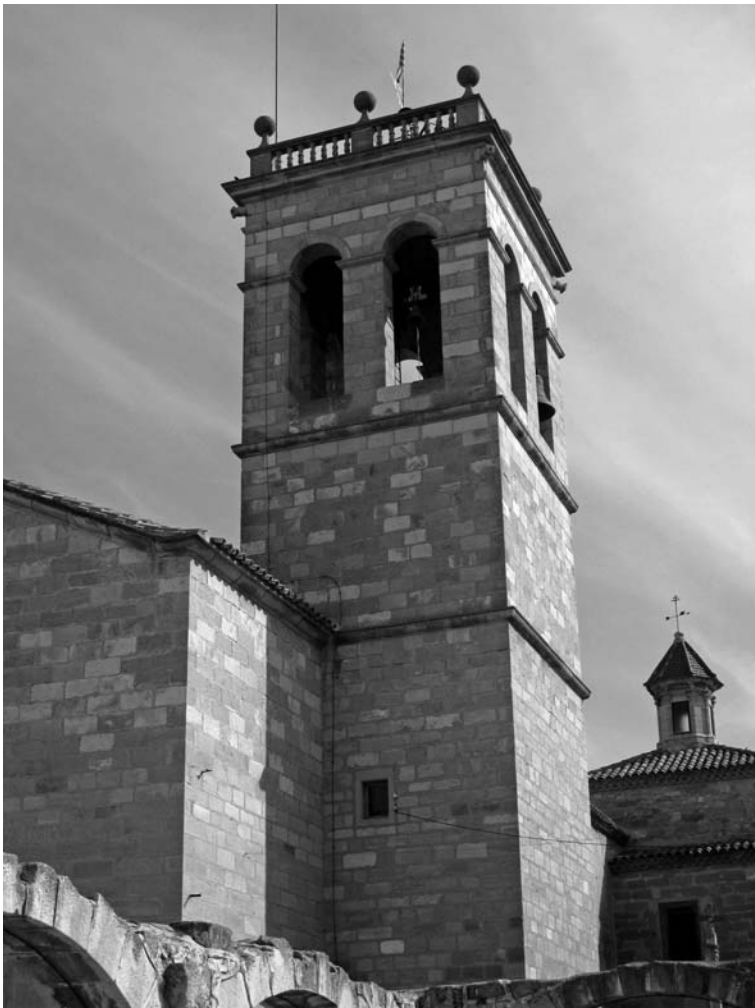
Entre els anys quaranta i cinquanta, però, es va dur a terme una gran tasca de construcció d'edificis religiosos a tot l'Estat, tasca que a Catalunya es va centrar principalment a les poblacions pròximes a Barcelona, punts d'arribada de grups de població immigrant. Precisament a les comarques barcelonines, Isidre Puig Boada construirà les esglésies del Roser, al barri barceloní de Fort Pienc o l'església parroquial de Sant Genís de Palau Solità i de Plegamans, la primera segons una estètica paleocristiana i la segona amb estilemes del gòtic (un remarkable campanar octogonal), però ambdues utilitzant el maó vist a l'exterior.

Algunes esglésies construïdes durant els anys quaranta van continuar considerant important el romànic, com és el cas de l'església parroquial de Ribes de Freser (1945-46), de Josep Danès i Torras, que va integrar fragments de l'església preexistent.³ El mateix Puig Boada, quan es tracta de reconstruir o dissenyar una església en una zona rural en nuclis de la Catalunya interior o prepirinecs, ho fa segons una inspiració de

¹ Aquest article s'inscriu en el marc del projecte *Art en perill: cens i memòria de la destrucció*, del Grup de Recerca d'Art del Renaixement i Barroc (GARB) de la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Girona, guardonat amb els premis Recercaixa de l'any 2011.

² GARGANTÉ, M.; MORA, J.; SOLER, J. "L'arquitectura" a *Les ciències i les tècniques populars*, vol. 9 de *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: 2007, p. 189-226.

³ PUIGVERT SOLÀ, J.M. *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

Campanar d'Anglesola, reedificat després de la Guerra Civil.

caràcter “neoromànic” i d'un tradicionalisme “muntanyenc”, com seria el cas de l'església nova de Peracamps (Solsonès) o Castellfollit de Riubregós (Anoia). Fins i tot en el cas d'una església més tardana com la de Pujalt (Pallars Sobirà), el model serà l'església de Sant Climent de Coll de Nargó, caracteritzada pel campanar romànic més ample en la seva base.

Pel que fa a la relació d'Isidre Puig Boada amb la comarca de l'Urgell, aquesta s'estableix mitjançant la seva tasca als bisbats de Solsona i d'Urgell, dels quals en fou arquitecte diocesà en dos períodes consecutius, que van des dels anys immediatament posteriors a la Guerra Civil fins al 1946 a Solsona, i des del mateix 1946 fins al 1968 al bisbat d'Urgell. El nostre estudi el centrarem en la seva activitat durant els anys quaranta, quan elabora múltiples informes i memòries sobre l'estat dels temples després de la guerra i les reparacions que precisaven i, fi-

nalment, en dos projectes de nova planta, un al bisbat de Solsona (l'església parroquial de Mollerussa) i l'altre al bisbat d'Urgell (la Guàrdia de Tornabous), aquest darrer en un moment més tardà, cap a finals dels anys seixanta.

Arquitecte diocesà de Solsona: les reparacions d'urgència⁴

Amb data del 30 de gener de 1940, el bisbe de Solsona, Mons. Valentí Comellas, dirigia dues missives idèntiques al Director General de Asuntos Eclesiásticos, per una banda, i al Director General de Regiones Devastadas y Reparaciones per una altra, per tal de fer-los avinent, en representació de cada una de les parròquies del bisbat, la relació detallada dels danys patits per les esglésies parroquials de la diòcesi (no s'hi inclouen els edificis conventuals ni les capelles particulars). La valoració de l'import global de la reconstrucció i reparació dels temples ascendia, segons informe de l'arquitecte diocesà, a la quantitat de 3.326.227³⁴ pessetes.

Com a arquitecte diocesà, Isidre Puig Boada realitzarà un expedient amb una memòria de valoració dels danys i de la reforma o reconstrucció que s'havia de dur a terme de cada una de les esglésies que havien estat afectades i que passem a relacionar en el cas de l'Urgell entès en territori històric —per bé que segons la divisió comarcal que fou vigent de 1936 a 1939, l'actual comarca del Pla d'Urgell estaria inclosa al Segrià.

Hem reproduït, a l'inici de cada apartat, la breu descripció que Puig Boada realitza de cada un dels temples, que considerem interessant per la valoració de caràcter historicoartístic que en fa.

Anglesola. Església parroquial de Sant Pau de Narbona

“La iglesia parroquial de San Pablo de Anglesola es de estilo gótico, ya retrasado, con bóvedas de crucería estrelladas; sus proporciones son algo achatadas pero su aspecto es bastante notable. Está formada por una nave con crucero, cuyo brazo derecho constituye la capilla del Santísimo Sacramento. La pared lateral comunica con el exterior por un portal de piedra de sillería del siglo XVI”.

Es tracta d'una església d'un segle XVI molt tardà, fregant ja la ratlla del segle XVII, quan

⁴ Tota la documentació relacionada amb el fons de la Dirección General de Regiones Devastadas al bisbat de Solsona es troba a l'Arxiu Diocesà del Solsona.

també es construirà l'església i la capella del Remei del convent dels trinitaris de la mateixa vila d'Anglesola. A començaments del segle XVIII s'hi afegí la capella de la Santa Creu, obra d'un llenguatge més classicista, inspirada segurament en la capella de les Santes Espines de la parroquial de Tàrraga.

Els danys que patí el temple podien calcular-se, segons l'informe, en dues cinquenes parts de tot l'edifici. El campanar estava ensorrat, ja que a sota s'hi havia construït un refugi, que comportà al seu torn la destrucció de bona part de la volta del portal lateral d'entrada i greus desperfectes als murs. S'indica, a més, que els altars, els orgues, les campanes i la resta d'ornaments sagrats havien desaparegut o s'havien destruït.

Per a la reparació del temple s'hauria de desmuntar la part de façana des del portal lateral fins a la principal i bona part de les voltes enrunades; refer els fonaments i els murs, les voltes, la teulada, revocar les parets, refer el paviment, tapar forats, etc., segons els plànols i pressupost, que ascendia a la quantitat de 143.914 pessetes.

Bellpuig.

Església parroquial de Sant Nicolau

“La iglesia parroquial de San Nicolás de Bellpuig fue construida en el siglo XVI. La estructura es gótica, una nave de 12 metros de anchura, apoyada sobre contrafuertes, y entre ellos, situadas las capillas laterales. La bóveda es de crucería estrellada, según gusto de la época. Tiene adosadas, de construcción más reciente, las capillas del Santo Cristo y la Dolorosa, cubiertas con bóvedas de cañón seguido con lunetos.

*Su construcción es de piedra de sillería en las fachadas, tanto exteriores como interiores, si bien más tarde revocaron estas. Las bóvedas tienen los arcos locales de sillería, y los arranques de las diagonales; éstos y los formeros y arístones son de yeso, y las bóvedas de tabicado de rasilla. Aloja en su interior el espléndido mausoleo del Duque de Cardona, obra del escultor italiano Juan de Nola”.*⁵

A l'informe es fa constar que l'església patí un incendi que la va malmetre greument, així com el sepulcre renaixentista de Gio-

vanni da Nola. A causa de l'incendi caigueren les voltes de les capelles adjacents —Sant Crist de Bòrmio i Dolors— i bona part de la volta de la nau i capelles laterals. I pel que fa al sepulcre, diu que *“de lo que el incendio respetó, el salvajismo completó el desacato”*, donant a entendre que havia estat deliberadament malmès.

Per a la restauració del temple es preveu l'enderrocament de les voltes malmeses i la substitució dels carreus desfets pel foc a la façana, pilars, arcs torals de la nau i les capelles. Suggereix que els arcs diagonals i les arestes es poden fer de pedra sintètica executada amb arena procedent del mateix tipus de pedra arenosa. Les voltes s'haurien de fer tabicades de tres gruixos de rajola, el segon i el tercer amb ciment *portland*, deixant-les finalment revocades i estucades. La teulada s'hauria de refer de teula àrab sobre dos gruixos de rajola formant solera, sostinguda per petits envans sostremorts que es recolzaran sobre les voltes.

S'havien de repicar els paraments de l'interior del temple per fer caure l'arrebossat d'època moderna —Puig ho qualifica com a “ejecutado en tiempo de dudoso gusto”— per deixar al descobert la pedra, en un tipus d'operació errònia —per la falsa creença que l'arrebossat era posterior, quan l'església ja fou concebuda per anar amb l'interior arrebossat, com era prou habitual en els temples gòtics del segle XVI—, que s'estengué tant a l'arquitectura religiosa com a l'arquitectura civil, essent molt nombroses les cases que “alliberaren” les seves façanes d'un arrebossat que creien fictici i “sobreposat”, quan en realitat ja venia amb la concepció original de l'edifici —i ho corrobora el fet que la pedra que sortia a sota no eren carreus ben escairats sinó un tipus de pedra desigual en la mida i completament irregular en la forma, unida de forma barroera (perquè no havia de ser vista) amb àmplies franges de morter. Finalment, es contempla que l'interior de l'església s'havia de pavimentar de nou, tot per un pressupost global de 438.398 pessetes.

Golmés

“La iglesia parroquial de Golmés era de estilo barroco, su planta era de tres naves con cru-

⁵ El mausoleu de Ramon de Cardona, obra de Giovanni da Nola i la mostra més espectacular d'arquitectura funerària del segle XVI a Catalunya (per bé que el mausoleu fou construït a Nàpols), procedeix del convent franciscà de Sant Bartomeu, ubicat a les afores de la vila i fundat pel mateix virrei de Nàpols i senyor de la barona de Bellpuig, Ramon de Cardona. Després de la desamortització eclesiàstica del segle XIX, el mausoleu fou traslladat a l'església parroquial.

Església de Golmés,
amb un nou cimbori
de maó i el campanar
reedificat.

zero; su fachada y campanario toda de sillaría, siendo un ejemplar notable de iglesia entre las de la comarca de Urgel por su elegante aspecto y calidad”.

La de Golmés és ja una església més tardana que les anteriors, del segle XVIII i que en la seva façana —i més concretament en la portada— deixa entreveure la influència de l'arquitectura de la Universitat de Cervera, que tingué un gran impacte en les construccions del territori ponentí.

A Golmés, durant la retirada republicana, es va volar el campanar, que en caure va destruir les voltes del temple i, en conseqüència, el paviment, arrebossat i elements arquitectònics. Anteriorment ja s'havien destruït els altars i la resta de mobiliari litúrgic i els ornaments.

A l'església li calia, doncs, una restauració completa, de manera que s'havien de reconstruir les voltes, la teulada, el campanar, reparar algunes parets, paviments, altars, etc. El pressupost previst era de 237.410 pessetes.

Mas de Bondia. Església parroquial de Sant Bartomeu

“El templo parroquial de San Bartolomé de Masdebondia estaba en buen estado antes del 19 de julio de 1936. Constaba de dos naves, una principal y otra adosada. La longitud del templo es de 30 m. y su anchura 16 m.

lo que da una superficie de 330 m². Es de estilo Renacimiento. Tenía un gran rosetón y campanario con cuatro campanas. Constaba del altar mayor, cuatro laterales, atrio, coro y sacristía”.

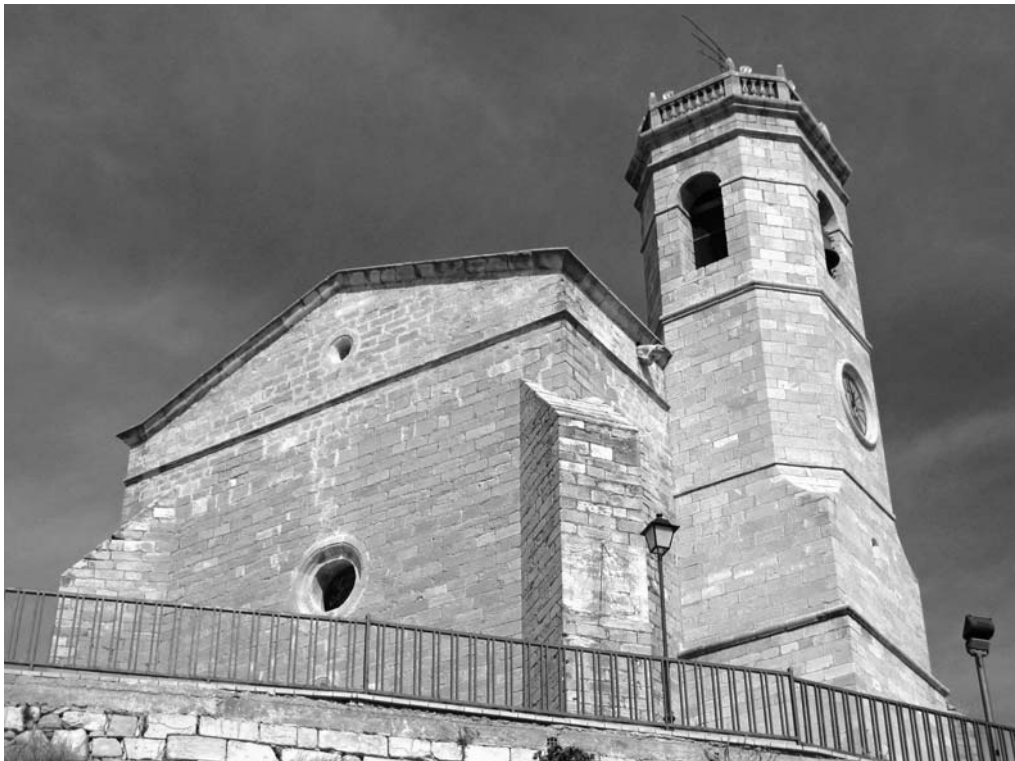
Els danys més importants es concretaven en el paviment i la coberta i s'havien destruït el baptisteri i la sagristia, així com tots els altars —s'especifica que el valor d'aquests superava les 40.000 pessetes—, mentre que els ornaments litúrgics no havien patit danys de consideració.

La reparació es concretava en la intervenció a la coberta i a arreglar algunes esquerdes dels murs, els arrebossats, els cels rasos, el paviment, repassa la fusteria i la pintura, etc. Tot per un import de 29.530'05 pessetes.

El Palau d'Anglesola. Església parroquial de Sant Joan Baptista

“Esta iglesia era de tres naves, con crucero; su estilo es barroco, finales del siglo XVIII. Está cubierta con bóvedas y su fábrica es de variada ejecución, desde la sillaría hasta el tapiol”.

Es tracta d'una notable església de planta de saló, realitzada pel mestre d'obres Francesc Albareda i que segueix el model d'exemples anteriors del mateix artífex a Rocafort de Queralt i Maldà. La pedra ben escairada es reserva solament per a la façana, mentre als murs laterals es fa evident la utilització de la

Església de Preixana.
Campanar
reedificat després
de la Guerra Civil.

tàpia, un material molt més simple i econòmic, però d'altra banda tan habitual a les construccions de la plana urgellenca.

L'església fou incendiada, cosa que va provocar el desplomament de les voltes del presbiteri i l'esquerdament d'alguns murs. Durant la guerra, l'edifici havia estat destinat parcialment a magatzem, per la qual cosa s'havien fet alguns envans i construccions provisionals que ara s'haurien d'eliminar. A part del paviment, arrebossat, teulada i altres, es van destruir completament els altars, les imatges, el mobiliari litúrgic, els ornaments i l'orfebreria.

S'havien de reconstruir les voltes, la teulada, repassar els murs, el paviment, l'arrebossat i l'enlluït, substituir la fusteria, els vidres, etc. i pintar tot l'interior.

Preixana. Església parroquial

“La iglesia de Preixana es de una sola nave con capillas laterales; es de estructura gótica don dos tramos de bóvedas de crucería; sus fachadas, todas ellas de sillería, son de época posterior”.

Es tracta d'un altre exemplar de “gòtic modern” o del segle XVI, que tan abundant se'ns presenta a la comarca de l'Urgell. Durant la guerra, a causa de la voladura d'un petit campanar va desplomar-se el primer tram de la volta central i la de dos capelles late-

rals; el paviment quedà destrossat i d'altres parts de l'edifici quedaren ressentides.

Segons l'arquitecte, s'hauria de procedir a la reparació d'algunes parts dels murs, a la reconstrucció de les voltes i teulada, a la reconstrucció del campanar i el paviment, segons plànol i el pressupost, que era en aquest cas de 31.776 pessetes.

Tàrrega. Església parroquial de Santa Maria de l'Alba

“La actual iglesia de Tàrrega, construïda a primeros del siglo XVII, es de tres naves con crucero y cúpula; es de grandes dimensiones. Sus elementos estructurales de pilares, cornisas, arcos, etc. son de piedra, y su obra de fábrica está ejecutada (...). Su fachada principal no ha sido terminada todavía”.

L'església parroquial de Santa Maria de l'Alba tenia, abans de la guerra, un aspecte força diferent a l'actual, sobretot per l'austeritat d'aquesta façana inacabada i sense cap tipus d'ornament. Puig s'equivoca, però, en un detall del seu informe, quan diu que l'església és de primers del segle XVII, ja que en realitat fou començada l'any 1662 segons el projecte del frare carmelità Fra Josep de la Concepció, un dels tracistes més reputats del país en aquell moment.

En el cas de com afectà la Guerra Civil a l'església de Tàrrega, la memòria de Puig Boada

fa referència a una destrucció en dues fases: el mes de juliol de 1936 s'haurien cremat els altars, retaules, cadirat del cor, orgue, etc. (Puig esmenta “*las magníficas esculturas barrocas*”) i es quantifica el valor de tot plegat en 515.000 pessetes. L'altre moment decisiu fou el mes de desembre de 1938, quan a causa del bombardeig aeri, es destruïren les voltes de la nau central, creuer, cúpula i sagristies, més els danys en el paviment, cornises, fusteria, etc.

Pel que fa a la reparació del temple, s'haurien de reconstruir les voltes i la teulada, així com reparar les cornises, els pilars i els altres elements malmesos, restaurant-ne l'arrebossat i l'enlluït, repassar el paviment i substituir la fusteria inservible. Tot per un import de 171.291,25 pessetes.

Finalment, la façana va finalitzar-se tardanament, essent-ne l'aspecte més característic la singular portada principal d'accés, d'un treballat perfil mixtil·lini que en realitat correspon a l'entrada del cor que l'escultor i arquitecte Pere Costa havia dissenyat durant la primera meitat del segle XVIII.

Verdú. **Església parroquial de Santa Maria**

“La iglesia parroquial de Santa Maria de Verdú consta de tres naves y la sacristía está en el extremo de la nave central. Tiene una portalada románica muy notable; este templo ha sido construido en diferentes épocas. Tenía un órgano, nueve altares y coro”.

Els danys soferts foren considerables, però bé que no comportaren una destrucció massiva. Patiren desperfectes el cor, el paviment, la rosassa, la teulada, les portes, etc. Es destaca que dos dels altars eren “*de valor artístico*”, referint-se al de la Puríssima i Sant Flavià, dels que només es diu que s'havia pogut salvar una imatge —es tracta de la imatge de la bellíssima Immaculada Concepció, esculpida per Agustí Pujol II i que té la particularitat de situar-se damunt d'una representació de l'Arbre de Jessé. Finalment, hi hagué un saqueig general dels ornaments sagrats i altres objectes de valor, que no s'especifiquen.

Les reparacions a efectuar serien de caire general: la teulada, el paviment, arrebossats i pintura, fusteria, etc., amb un pressupost previst de 21.725 pessetes.

Vilagrassa. **Església parroquial de Santa Maria**

“La iglesia parroquial de Santa Maria de Vilagrassa tiene unos 24 m. de longitud por unos 10 m. de anchura; tiene un portal de estilo románico notable. Poseía ocho altares laterales”.

Els desperfectes en aquest temple es concretaren en el paviment, pilars, murs i envans interiors. Desaparegueren la pila baptismal i la d'aigua beneïda, totes dues de pedra treballada. També es destruïren els vuit altars, la trona i la resta de mobiliari litúrgic. Els ornaments sagrats també foren saquejats i destruïts i desaparegueren, a més, dues campanes que pesaven 2.000 kg. En acabar la guerra, un obús va destruir gran part de la teulada i va trencar tots els vidres.

La restauració contemplava fonamentalment la teulada i la volta, així com les pilastres i altres elements estructurals i el paviment i arrebossats.

Vila-sana

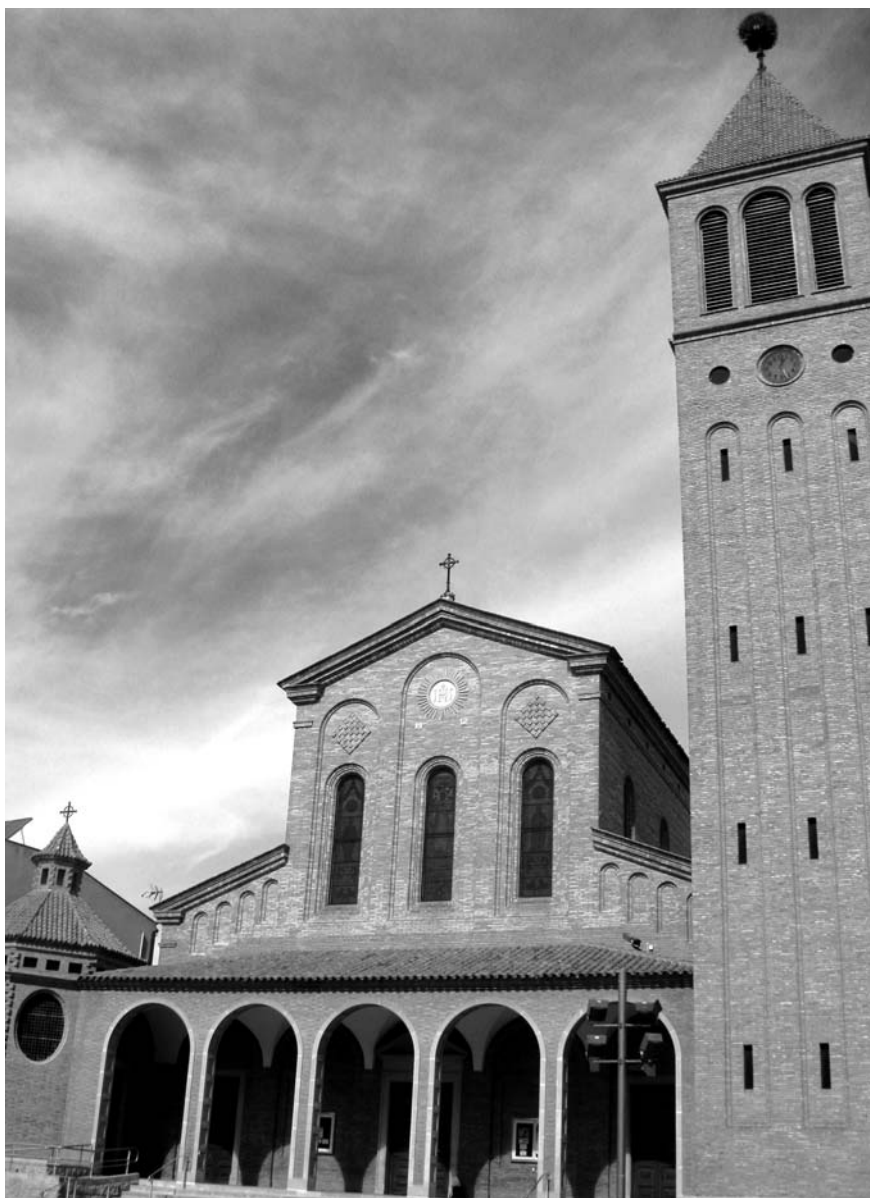
L'any 1943 s'havia tramitat un expedient per tal de reconstruir el campanar i practicar algunes reparacions de poca importància, tot per un pressupost de 75.578,10 pessetes. El campanar fou construït tardanament, segons disseny de Mn. Josep M. Ballarín.

Una església de nova planta: Mollerussa

L'antiga església parroquial de Mollerussa havia estat ensorrada en la seva major part, amb la finalitat de destinar el solar a plaça pública, i només n'havia quedat dempeus una petita part, sense poder atendre les necessitats de culte de la població. Segons un informe del llavors rector, Ramon Viladrich, de l'any 1914, la part de l'església que havia quedat dempeus havia estat utilitzada com a mercat públic.⁶

Isidre Puig Boada, com a arquitecte diocesà, presenta un projecte de construcció de la nova església, prevista en un altre indret (a l'altra banda de carretera) d'on es trobava l'església vella. En l'expedient de reconstrucció l'arquitecte informa d'un acord amb l'Ajuntament de la vila per tal de rectificar el traçat de la carretera que passava entre la Casa consistorial i les restes de l'església parroquial, de manera que l'Ajuntament adquiriria el solar i la resta d'edifici de la Parrò-

⁶ YEGUAS GASSÓ, J. *Mollerussa*. Valls: Edicions Cossetània, 2003, p. 70-72.

Església parroquial de Mollerussa,
una de les obres
senyeres d'Isidre
Puig Boada.

**Interior de
l'església parroquial
de Mollerussa,**
de clara inspiració en les
basíliques paleocristianes.

quia, i cedia a aquesta un solar gran i contigu a l'actual Casa consistorial. Aquest acord tardà anys, però, en materialitzar-se, i les restes de l'església vella no foren definitivament enrunades fins a l'any 1957, per bé que les obres de l'església nova s'havien començat l'any 1949 i s'inaugurà l'any 1952.

Segons el projecte i l'informe de l'arquitecte, la nova església s'havia de construir de maó vist, de planta basilical, amb tres naus i creuer, amb un absis profund que reforçés la solemnitat del culte, permetent un avant-presbiteri per a les autoritats i convidats a les solemnitats patronals. A l'interior, la coberta seria plana i amb un enteixinat que permetés unes bones condicions acústiques. Adjunta s'hi projectava la capella del Santíssim Sagrament i confessoraris, mentre el baptisteri es faria a l'exterior i amb entrada independent des del gran porxo d'entrada al temple, si bé també tindria comunicació directa amb el seu interior.

La rectoria, també projectada per Puig, tenia la planta baixa destinada únicament als afers parroquials, amb despatxos, arxius, sales de reunió i catequesi i es comunicaria amb les dues sagristies, una de dipòsit magatzem i l'altra per guardar les vestidures sacerdotals i ornaments.

El projecte també preveia un finalment irrealitzat claustre, que havia d'unir la rectoria, espai de catequesi, capella del Santíssim, baptisteri i església, permetent el trànsit processional per l'interior del temple.

Dos grans finestrals havien d'il·luminar el presbiteri amb una intensitat superior a la de la resta de l'espai. L'altar major s'havia projectat sota un cimbori baldaquí, mentre a les parets frontals del creuer s'hi havien previst dos altars més, per a les necessitats complementàries del culte. No es contemplava, en canvi, l'existència de més altars a les naus laterals —on d'altra banda tampoc s'havien projectat capelles diferenciades—, sinó que s'havien de disposar imatges de sants sostingudes per una peanya i ubicades sota cada un dels finestrals laterals.

La resolució final de l'interior remet també a les basíliques renaixentistes del "Quattrocento", que l'arquitecte Josep Danés ja havia posat de manifest a la barcelonina església de Nostra Senyora de la Bonanova (1942-1955) i que recorda els models de l'arquitectura de Brunelleschi, sempre amb

el referent, però, de les basíliques paleocristianes que tant determinaren l'arquitectura medieval i del primer Renaixement a Itàlia. Així, les tres naus estan separades per columnes amb capitells decorats amb motius vegetals, i que sustenten arcuacions d'arc de mig punt, per damunt de les quals s'obren els finestrals que donen llum natural a la nau. Les naus laterals, de menys alçada, també estan cobertes per un sostre pla i artesonat i les imatges es disposen en fornícules de poca profunditat, situades sota els òculs circulars que il·luminen més tènuament aquests espais laterals.

I és que en definitiva, l'església de Mollerussa és considerada l'expressió màxima de la suggestió italiana dins l'arquitectura religiosa del segle xx i concretant-se en la inspiració paleocristiana i medieval, tant per la presència de les tres naus en el perfil tripartit de la façana, com en el porxo d'entrada —de cinc arcs en aquest cas— i el baptisteri i el campanar independents, com en les grans catedrals italianes d'època medieval —Pisa, Florència... El baptisteri és de planta i coberta octogonal, amb obertures el·líptiques i el campanar recorda tant el "campanile" de la basílica veneciana de Sant Marc, com les també conegudes com a "torres venecianes" de l'actual avinguda de Maria Cristina, a Barcelona, construïdes en motiu de l'Exposició Universal de l'any 1929 i que imiten, al seu torn, el campanar venecià.⁷ Façana i campanar estan decorats, de la mateixa manera, amb lesenes que imiten la decoració de l'anomenat romànic "lombard".

Per a la construcció de l'església parroquial de Mollerussa es va comptar amb la mà d'obra de presoners de guerra.

Arquitecte diocesà d'Urgell: l'experimentació arquitectònica

El Congrés Eucarístic Internacional del 1952 és el primer acte d'abast internacional a Barcelona des de l'Exposició de 1929 a Montjuïc, que es presentà com un signe d'obertura des del nacionalcatolicisme imperant. En matèria arquitectònica, una de les peces emblemàtiques, situada a l'avinguda Diagonal —a l'actual plaça de Pius XII, fou l'altar amb un immens baldaquí circular, suportat per un ferm pilar de formigó coronat en forma de creu i dos peus inclinats, una estructura innovadora que volia transmetre la imatge de modernitat d'un país industrialitzat.⁸

⁷ YEGUAS GASSÓ, J., *Ibidem*.

També molt a l'inici dels anys cinquanta es va redactar una *Instrucción sobre Arte Sagrado* que tenia per objectiu donar unes bases i amb vista a la producció d'obres artístiques religioses, alhora que buscava un tipus de construcció que, a més de servir per a la litúrgia, fos capaç de crear un ambient de recolliment, un espai sagrat que permetés el contacte íntim i personal del fidel amb la divinitat. Aquestes reflexions fetes des de la mateixa institució eclesiàstica, junt amb l'aparició de noves tècniques i materials constructius, es van reflectir durant els anys cinquanta en un cert progrés en les construccions i produccions artístiques.

Des de l'any 1946, Isidre Puig Boada havia passat a ser arquitecte diocesà del bisbat d'Urgell, substituint en el càrrec Josep Danés i Torras. Aquest ja havia intervingut en alguna església urgellenca després de la guerra, com seria el cas de la reforma de la del Poal (1951, que encara segueix models conservacionistes per adaptar-se a la nau preexistent del segle XVIII), a la qual Danés hi afegirà una altra nau perpendicular amb volta de punt rodó i capelles laterals amb un interessant joc de llunetes i celosies de terra cuita.

També és de Josep Danés el projecte de l'església parroquial de Penelles (1953), que manté la influència renaixentista de l'anteriorment esmentada església de la Bonanova, però la seva construcció ja fou dirigida per Isidre Puig Boada, que seguí en tot moment les directrius del projecte de Danés, però probablement amb uns materials més humils.

Les esglésies construïdes per Puig durant aquesta etapa i fins a l'any 1968, quan deixarà el càrrec, són set: la nova església del santuari de Sant Joan de l'Erm (1949), a l'Alt Urgell, i les parròquies de Pujalt (1959), al Pallars Sobirà, Tèrmens (1963), Montargull (1964), Sagrat Cor de Balaguer (1964) i Artesa de Segre (1966), totes quatre a la Noguera, i finalment la de la Guàrdia de Tornabous (1967), a l'Urgell.

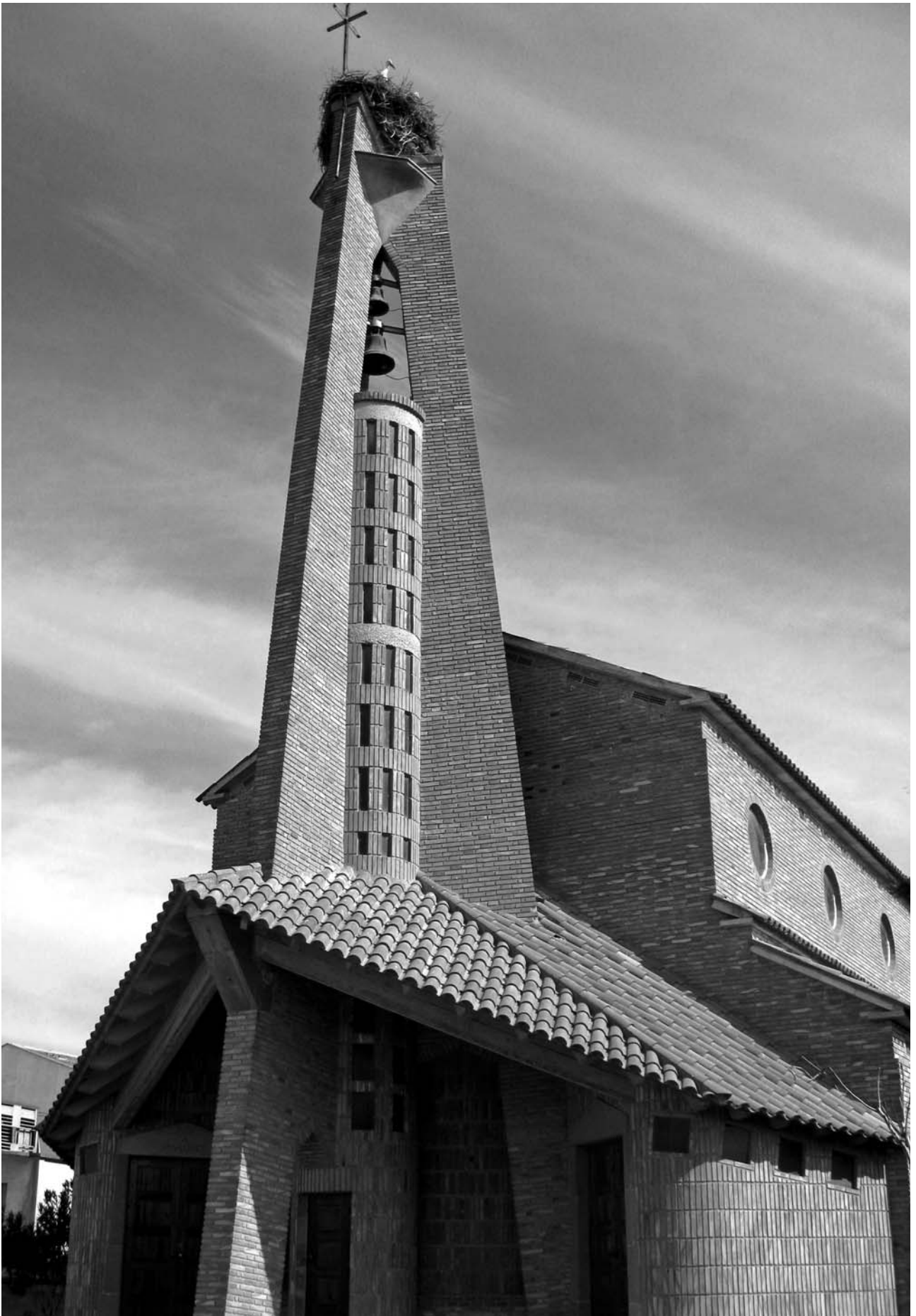
Segons les paraules del mateix Puig Boada al seu llibre *Set noves esglésies al Bisbat d'Urgell*, "Aquest procés de construcció ho fou també de recerca continuada de les solucions dels problemes que exigeix l'erecció

Església parroquial de Penelles, projectada per Josep Danés però construïda per Puig Boada.

d'un temple cristià, per tal de realitzar adequadament totes les cerimònies del culte. Objectivament, un temple ha de tenir una estructura apropiada que doni bellament la capacitat d'aplegar els fidels en major o menor concurs; ha de saber embolcallar uns volums interiors equilibrats i agradables; ha de posseir el do d'una llum que no sigui ni escassa ni excessiva; ha de tenir les qualitats sonores adequades per tal d'evitar reflexions concurrents i vibracions que destorbin la bona audició de la paraula i del cant. Ha d'obeir, també, i d'una manera principal, la gran finalitat d'ésser la casa d'oració dels fidels i el lloc on quotidianament es realitzi el misteri essencial de l'Eucaristia. Els textos litúrgics diuen: "Aquest lloc és terrible i Sant". I segueix: "El nostre contacte espiritual amb el mestre Gaudí en la nostra joventut i l'admiració i lliurament que envers

⁸ Del Congrés Eucarístic va sorgir, des de la iniciativa eclesiàstica i per subscripció popular, la creació de nous barris obrers formats per blocs de pisos, arreu coneguts com les Viviendas del Congreso, amb l'objectiu de col·laborar amb el dèficit d'habitatges (GARGANTÉ, M.; MORA, J.; SOLER, J. "L'arquitectura" a *Les ciències i les tècniques populars*, vol. 9 de *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: 2007, p. 214-215).

Església parroquial de la Guàrdia d'Urgell.

ell hem servat des d'aleshores, ens ha obligat a tenir en compte les seves grans lliçons, que lamentem no haver aprofitat degudament, d'arquitectura i de litúrgia, tan essencials quan es tracta de construir un temple".⁹

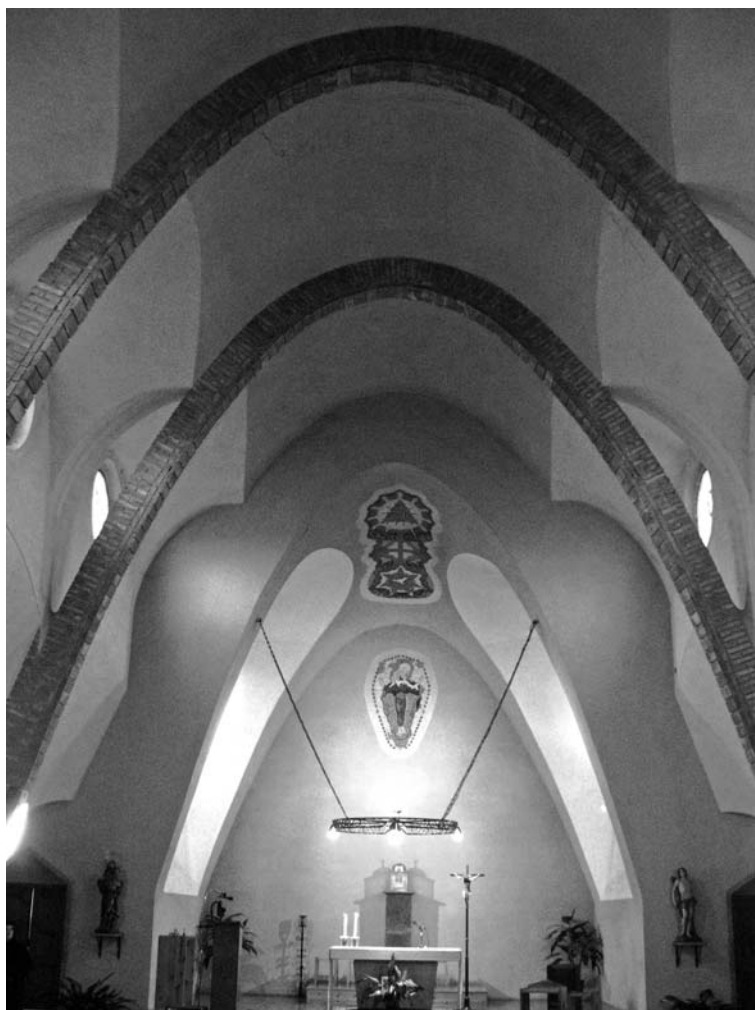
L'església de la Guàrdia d'Urgell és la darrera de tot un seguit de temples que Puig Boada construirà al bisbat d'Urgell amb un esperit ja més innovador —i que suposa, al mateix temps, un retorn a l'estela gaudiniana. Però aquesta tendència de ... a la que correspon l'església de la Guàrdia, la iniciarà en el cas de la nova església parroquial de Tèrmens (1963) i la seguirà en exemples com la parroquial del Sagrat Cor de Balaguer (1964) o la de Santa Maria d'Artesa de Segre (1966).

Ubicada a llevant de la població, a l'interior presenta una sola nau amb dos deambulatoris laterals. S'hi accedeix per dues portes d'entrada, que flanquegen al seu torn el baptisteri de planta el·líptica. La nau està coberta per una definida per tres arcs parabòlics de maó que descarreguen en uns pilars de formigó armat, que anul·len les empentes horitzontals i que formen, al mateix temps, els arcs del deambulatori. El parament vertical està definit per dos rengles de llunetes hiperbòloides, al rengle superior de les quals s'obren sengles òculs circulars. Els arcs de maó contrasten amb els estucs blancs i ocres, que marquen les corbes d'intersecció.

A l'exterior, l'obra és de maó vist amb un porxo d'entrada que presenta una planta aproximada d'un triangle curvilini, mentre el campanar té forma de trípede de maó, que segons explica Puig al seu llibre, "s'avança com una proa d'un vaixell".

El mateix arquitecte considera que en l'església de la Guàrdia "vàrem aprofitar en la seva estructura interior totes les lliçons apreses en les altes sis; a la nostra manera de veure és la més reeixida de totes".¹⁰

En conclusió, en les gairebé tres dècades d'Isidre Puig Boada com a arquitecte de les diòcesis de Solsona i d'Urgell observem una clara evolució des del tradicionalisme regionalista en alguns exemples esmentats ubicats en territori de mitja muntanya —a més de l'afany de restauració historicista

Interior de l'església parroquial de la Guàrdia d'Urgell.

Amb la utilització de l'arc parabòlic, Puig Boada retorna al seu mestre, Antoni Gaudí.

en els temples urgellencs esmentats que no precisaven una reconstrucció total—, que contrasta amb les interessants propostes de la seva arquitectura de "nova planta", que al seu torn també evoluciona des de l'exemple mollerussenc, més en la línia de l'herència noucentista d'arquitectes com Danés —que ja hem dit que mira cap al primer renaixement florentí—, que inspirà J. F. Ràfols un article, l'any 1960, intitulat "Despliegue brunelleschiano en el novecentismo catalán"¹¹, fins a les propostes més arriscades de la seva etapa al bisbat d'Urgell, quan tombarà la seva mirada novament cap al que fou el seu mestre indiscutible i al que dedicà la major part de la seva producció escrita: Antoni Gaudí. Una tornada als orígens, però revestida de trençadora contemporaneïtat.

⁹ PUIG BOADA, I. *Set noves esglésies al bisbat d'Urgell*. La Gaya Ciència, 1982, p. 7.

¹⁰ PUIG BOADA, I. *Set noves esglésies al bisbat d'Urgell*. La Gaya Ciència, 1982, p. 76.

¹¹ PUIGVERT SOLÀ, J.M. *Josep Danés i Torras...*, p. 158.